

Tabiiy fanlar

II qism

1

Y. V. Malikova

Tabiiy fanlar

1-sinf

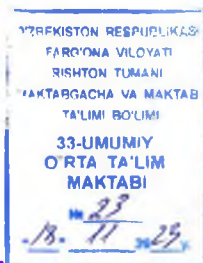
II qism

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

Ta'limni rivojlantirish markazi huzuridagi ilmiy-metodik
kengash tomonidan tavsiya etilgan.

Toshkent – 2023

@ELEKTRON_DARSLIKBOT dan yuklab olindi.

UO'K: 5(075.3)

KBK 2ya72

M 22

Malikova Y. V.

Tabiiy fanlar. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik.
II qism. / Y. V. Malikova. – Toshkent: "Novda Edutainment", 2023. – 52 b.

Taqrizchilar:

N. M. Usmanova – MMTV tasarrufidagi PMTIDUMning oliy toifali
boshlang'ich sinf o'qituvchisi;

O. Sh. Yevstafyeva – MMTV tasarrufidagi PMTIDUMning 1-toifali
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Shartli belgilar:

**Juft bo'lib
ishlang**

**Guruh bo'lib
ishlang**

O'ylab ko'ring

Aziz bolajonlar!

Siz endi ko'pgina narsalarni bilib, o'rganib oldingiz. Lekin biz yashayotgan dunyo sir va jumboqlarga to'la. Ularni birgalikda birin-ketin kashf qilamiz!

Siz bu o'quv yilida bizni o'rab turgan olamdagi jismlar va hodisalar haqida, qiziqarli va foydali kashfiyotlar haqida, tabiat qonunlari haqida juda ko'p ajoyib-u g'aroyib bilimlarni o'rganasiz.

“Tabiiy fanlar” darsligi bilan bilimlar mamlakatiga sayohatingiz maroqli bo'lsin!

QOG'OZ QANDAY TAYYORLANADI?

Turli davrlarda odamlar loyga, toshlarga, daraxt po'stlog'iga, teriga, hatto suyaklarga yozishgan.

Yozuvlar devorlarga shu tarzda yozib qoldirilgan.

Yozuvlar mum bilan qoplangan taxtachalarga yozilgan.

Teriga rasmda ko'rsatilganidek ishlov berilgan. Keyin u bo'laklarga bo'linib, ularga yozuvlar yozilgan.

Qadimda qog'oz shunday tayyorlangan.

Qog'oz daraxtdan tayyorlanadi.
Ishlatilgan qog'ozni qayta ishlash va uni
daftar yoki kartonga aylantirish mumkin.

Qog'oz qanday tayyorlanishini bilib oling.

Daraxt
po'stlog'idan
tozalanadi.

Uni maydalab,
qipiq shakliga
keltiriladi.

Qipiq yelim va
bo'yoq bilan birga
qaynatiladi.

Hosil bo'lgan qorishma
siqib chiqariladi va
quritiladi.

Uni tekislab,
silliqlik holga
keltiriladi.

Tayyor bo'lgan
qog'oz rulonga
o'raladi.

Maqolni tushuntirib bering.

Kitobdan yaxshi do'st yo'q.

QANDAY IDISHLAR BO'LADI?

Men uyimizdagi har qanday idishning nomini va u nima uchun kerakligini ayta olaman. Siz-chi?

Bu idishlarning nomini o'qing. Ular nima uchun kerak?

Kosa

Choynak

Patnis

Hovoncha

Quyidagi oshxona anjomlari bilan qanday taomlarni yeyish mumkin? Siz ulardan foydalanishni bilasizmi?

Nima deb o'ylaysiz, ular nimadan tayyorlangan?

Bu idishlar nimadan yasalgan?

Qozon

Kastrulka

Choynak

Cho'yan **Po'lat** **Shisha**
Yog'och **Chinni**
Plastik **Loy**

**Bir martalik
oshxona
anjomlari**

Jo'va

Ko'za

Lagan

Dastlab odamlar idishlarni loydan yasashni o'rganganlar. Ular idishlarni qo'llari bilan yasab, keyin uni quyoshda quritganlar. Bunday idishlar tez singan. Keyinchalik odamlar idishlar mustahkam bo'lishi uchun ularni pechda pishirishni yo'lga qo'yganlar.

Vaqt o'tib, odamlar yog'ochni o'yib hamda cho'yan va po'latni eritib, idishlar yasaganlar. Keyin ular turli xil naqshlar va rasmlar bilan bezatilgan.

Hunarmandlarning turli xil idishlarni qanday yasayotganini tomosha qiling.

Kulol

Miskar

Traktorlar yer
haydaydi.

Dehqonlar urug'
ekadi.

Kombaynlar donni yig'ib oladi.

NON DASTURXONIMIZGA QANDAY QILIB KELADI?

Men nonushtada tandirdan endigina uzilgan issiq non yeyishni yaxshi ko'raman. Hammasidan ham menga sariyog' va murabbo surtilgan shirin kulcha yoqadi. Siz nonning dasturxonimizga qanday qilib kelishini bilasizmi?

Don omborlarga yig'iladi.

Don tegirmonda yanchilib, un qilinadi.

Novvoylar biz uchun non pishiradilar.

Yangi pishirilgan nonlar do'konlarga yetkazib beriladi.

Stoldagi un mahsulotlari qanday nomlanadi?

Foydalanish uchun soʻzlar: buxanka, somsa, yupqa quymoq, obi non, baton, pirog, pechenye, teshikkulcha, shirin kulcha, tort.

Non qaysi dondan tayyorlanadi?

Joʻxori
Zogʻora non

Marjumak
Qora non

Javdar
Javdar non

Bugʻdoy
Bugʻdoy non

UYDA NIMALAR BOR?

Bizning uydagi yordamchilarimiz bular – dazmol, muzlatkich va changyutkich. Sizga uy ishlarida nimalar yordam beradi?

Rasmdagi juft buyumlarni solishtiring. Ulardan qaysi biri zamonaviy, qaysi biri qadimiy?

Kir yuvish vositalari

Tozalash vositalari

Dazmollash vositalari

Ko'ngilochar vositalar

Maishiy jihozlar – inson uyida, kundalik hayotida ishlatadigan asbob-uskunalar.

Bolalar xonasi

Yotoqxona

Mehmonxona

Rasmlarga qarab, uyda qanday xonalar borligini aytib bering.
Har bir xonada qanday mebellar bor?
U yerga qaysi maishiy jihozlar o'rnatilgan?

Xonalarda qanday uy jihozlari bor?
Ular nimadan yasalgan? Uydagi elektr jihozlarining nomini ayting.

Yuvinish xonasi

Oshxona

QANDAY TRANSPORT TURLARI BOR?

Ilgari odamlar qaysi transport vositalaridan foydalanishgan? Hozir-chi?

Ushbu transport vositalari nima yordamida harakatlanadi?

Transport vositalari quyidagi turlarga bo'linadi:

● yerusti

● suv

● havo

Har bir transport vositasi qaysi guruhga tegishli?

YERUSTI TRANSPORTI

Poyezd

Avtomobil

HAVO TRANSPORTI

Samolyot

Vertolyot

SUV TRANSPORTI

Qayiq

Kema

Ushbu transport turlari haqida nimalarni bilasiz? Ularning nomini eslab qoling. Ulardan qaysi biri eng tez yuradi?

MENING XAVFSIZ UYIM

Qadimda uylar qo'lda ishlangan materiallar yordamida qurilgan. Hozir uylarni qurish uchun zamonaviy ashyolardan foydalaniladi.

Yog'och uy

Somonli loydan qurilgan uy

Toshli uy

O'tov

G'ishtli uy

Panelli uy

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
 FARG'ONA VILOYATI
 RASHTAN TUMANI
 MAKTABGACHA VA MAKTAB
 TA'LIMI BO'LIMI
 33-JIMLIKMIY
 O'RTA TA'LIM
 MAKTABI
 № 23
 18. 11. 2023

Bu uylar qanday materiallardan qurilgan?

2

Ushbu rasmlarda bolalar o'zlarini qanday xavf ostiga qo'yishgan? Xavfdan qutulish uchun ular qanday yo'l tutishlari kerak?

3

4

KO'CHADA XAVFSIZLIK

Ko'chada ehtiyot bo'lish juda muhimdir. Bunda bizga nafaqat ko'rish, balki eshitish sezgisi ham katta yordam beradi. Shuning uchun ko'chada yurganda telefonda gaplashish yoki video tomosha qilish mumkin emas.

Svetoorning qanday chiroqlari bor? Piyodalar qanday qoidalarga amal qilishlari kerak?

Svetoorning har bir chirog'i nimani anglatadi?

Rasmdagi qaysi piyoda yo'l harakati qoidalarini bilishini ayting. Rasmda nima noto'g'ri ko'rsatilgan?

MUHIM YO'L BELGILARI

Piyodalar o'tish joyi

Ushbu belgi piyoda yo'lni kesib o'tishi mumkin bo'lgan joylarga qo'yiladi. Shuningdek, bu joylarda yo'lga maxsus belgi – zebra chiziladi.

.....

Yerosti o'tish yo'li

Bu belgi piyoda yo'lni yerosti yo'li orqali kesib o'tishi mumkin bo'lgan joylarga o'rnatiladi.

.....

Piyodalar yo'lkasi

Ushbu belgi faqat piyodalar yurishiga ruxsat etiladigan yo'lkalarga o'rnatiladi.

.....

Velosiped yo'li

Ushbu belgi velosiped yo'li yaqinida o'rnatiladi. Bu yo'llarda piyodalarning harakatlanishi taqiqlanadi.

.....

Avtobus bekati

Bu belgi yo'lovchilar avtobusga chiqishlari yoki tushishlari mumkin bo'lgan joylarga qo'yiladi.

TRANSPORTDA XAVFSIZLIK

Men uydan maktabgacha piyoda yurib boraman. Buvimnikiga esa biz ikkita transportda: avval metroda, keyin avtobusda boramiz. Siz qanday transportdan foydalanasiz?

Ushbu transport turlarida qanday umumiylik bor? Ularning farqi nimada? Bu transportlar nima yordamida harakatlanadi?

Metrodagi elektropoyezd

Taksi

Yo'nalishli taksi

Avtobus

Bu bekatdan qaysi avtobuslarga o'tirish mumkin?

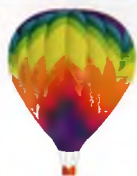

Rasmlardan foydalanib, transportda qanday qoidalariga rioya qilish kerakligini ayting.

1. Aziza umumiy belgilariga ko'ra o'xshash bo'lgan narsalarni bir guruhga jamladi. Lekin u har bir qatorda bittadan ortiqcha narsa qoldirdi. Ularni toping.

2. Qaysi bola qurilmalarni to'g'ri tanladi?

Isitish qurilmalari

Ko'ngilochar qurilmalar

3. Quyidagi rasmlar qaysi kasblar bilan o'zaro bog'liq ekanini ayting.

Miskar

Kulol

Duradgor

4. Madina piyodalar uchun muhim bo'lgan yo'l belgilarini ko'rsatdi. U hamma belgilarni to'g'ri tanladimi?

5. Madina yo'l harakati qoidalariga rioya qilayotgan ishtirokchilarning rasmlarini to'pladi. U rasmlarni to'g'ri tanladimi?

TELEFON QANDAY ISHLAYDI?

Bugungi kunda biz telefonlarsiz yashay olmaymiz. Ulardan faqat qo'ng'iroq qilish maqsadida foydalanmaymiz. Telefon yordamida biz suratga olamiz, xaridlar uchun pul to'laymiz, filmlar tomosha qilamiz va yangiliklarni o'qiyamiz.

Telefon

Stansiya

Har bir telefon signallarni yuborishi va qabul qilishi mumkin. Rasmdan foydalanib, telefonda muloqot qilayotganingizda nima sodir bo'lishini ayting.

Stansiya

Telefon

101

102

1050

103

104

QUTQARUV
XIZMATI

Qanday muhim telefon raqamlarini bilasiz?

Telefon va planshetlardan foydalanish qoidalarini yodda tuting.

Kompyuter va telefon o'yinlarini 40 daqiqadan ortiq o'ynamang.

Ko'zlaringizni ehtiyot qiling. Telefoningizni yuzingizdan kamida bir tirsak masofada ushlang. Ko'rayotganda boshingizni to'g'ri tuting.

Telefonda 2-3 daqiqadan ko'p gaplashmang. Qo'l telefonini qulog'ingizdan uzoqroq tuting.

GIGIYENA NIMA?

Atrofimizda ko'zimizga ko'rinmaydigan mayda mavjudotlar – mikroblar yashaydi. Ular turli kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun yuz-qo'limizni tez-tez yuvib turishimiz, sog'lom turmush tarziga rioya qilishimiz kerak.

Qo'lni qachon yuvish kerak?

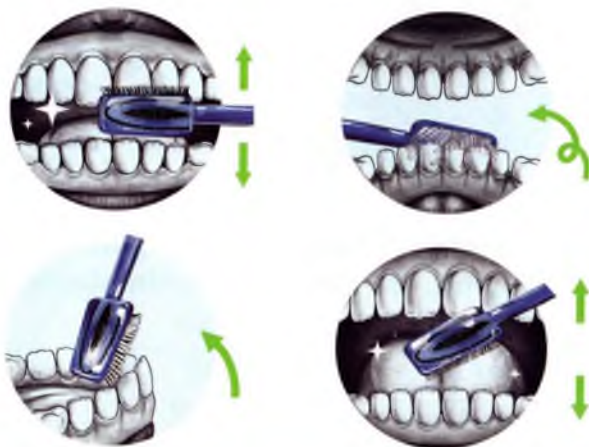
Filvordni yechib, yashiringan so'zni toping. Bu so'z haqida nimalarni bilasiz?

3	1	6	2	4	5
K	M	B	I	R	O

Qo'lni qanday yuvish kerak?

Tishni qanday yuvish kerak?

Shaxsiy gigiyena vositalari

Bu narsalar har bir insonning o'ziniki bo'lishi kerak.
Ularni boshqalar ishlatmasin!

Shaxsiy gigiyena qoidalari

1. Tishingizni kuniga kamida bir marta yuving.
2. Har kuni dushda yuvining yoki vannada cho'miling.
3. Ovqatdan oldin, hojatdan keyin, ko'chadan qaytganda va jonivorlarni ushlagandan keyin qo'lingizni sovunlab yuving.
4. Tirnoqlaringizni muntazam olib yuring, ularni toza saqlang.
5. Sochlaringizning tozaligiga e'tibor bering.

QAYSI TAOMLAR FOYDALI?

Men bugun nonushtaga meva bilan sulı bo'tqa yeb, bir piyola kakao ichdim. Siz nonushtaga nima yedingiz?

Bu taomlarning qaysi biri odatda nonushtada yeyiladi? Tushlikda-chi? Kechki ovqatda-chi?

**Qovurilgan
tovuq**

Dimlama

**Qaylali
makaron**

**Kolbasali
spagetti**

Salat

Omlet

**Mevali
bo'tqa**

Pyureli sho'rva

**Sabzavotli
qaynatma**

Taomlarda o'sishimiz, rivojlanishimiz uchun foydali moddalar bo'ladi. Suratlarga qarab, bu moddalarning nomini va ular qaysi oziq-ovqatlar tarkibida bo'lishini o'rganib chiqing.

Bir kunlik to'g'ri ovqatlanish ro'yxatini tuzing. Esingizda bo'lsin, buning uchun faqat foydali oziq-ovqatlarni tanlash kerak.

Bu yerdagi yeguliklarni “foydali” va “zararli” deb ikki guruhga ajrating.

Nima uchunligini tushuntirib bera olasizmi?

UYQU NIMA UCHUN KERAK?

Uyqu – sog'lom turmush tarzining muhim qismidir. Inson bir kunda 8 soat uxlashi kerak. Uyqu organizmning kuchlarini tiklaydi.

To'g'ri javoblarni tanlab, sababini tushuntirib bering. Uyqudan oldin nima qilish kerak?

Inson umrining uchdan bir qismini uyquda o'tkazadi. Masalan, 70 yil yashagan odam bir kunda o'rtacha 7,5-8 soat uxlasa, jami 23 yil uxlaydi.

Uyquga yotish qoidalari

Yotoqxonani tayyorlang.

Gadgetlarni yig'ishtirib qo'ying.

Qulay kiyim kiying.

Chiroqni o'chiring.

Uyqu uchun qulay o'rnashib yoting.

Uyquda tartibga rioya qiling. Eng yaxshisi har kuni bir paytda uxlab, bir paytda uyg'onishdir.

INSONGA SPORT NIMA UCHUN KERAK?

Jamoaviy sport turlari

Yakka sport turlari

Suzish

Yoga

Yugurish

Og'ir
atletika

Har bir inson sport bilan shug'ullanishi kerak. Sport organizmni mustahkamlaydi, rivojlantiradi. Sport bilan shug'ullangan odam sog'lom bo'ladi. Sport irodani ham chiniqtiradi. Buning uchun esa sport turini to'g'ri tanlash kerak.

Sportchilar uchun qoidalar tuzing.

1. Kech uyg'onish	
2. Zararli ovqatlarni yeyish	
3. Kompyuter oldida ko'p o'tirish	
4. Ertalab badantarbiya qilish	
5. Cho'milish	
6. Sport to'garaklariga qatnashish	
7. To'g'ri ovqatlanish	
8. Chiniqish	
9. Vaqtida uxlash	
10. Vaqtida uyg'onish	
11. Yetarli miqdorda suv ichish	
12. Jismoniy mashqlar bajarish	

SOG'LIQNI SAQLASH

Maqollarni o'qib, ma'nosini tushuntirib bering.

Salomatlik – boylikdan afzal.

Ko'p harakat qilsang, ko'proq yashaysan.

Badantarbiya – kuch etar hadya.

Filvordni yeching. Bu yerda yashiringan so'zlar haqida nimalarni bilasiz?

4	7	6	1	5	3	2
A	T	A	H	K	R	A

8	2	10	4	9	6	7	1	5	3
L	A	K	O	I	A	T	S	M	L

Chiniqish va sport

**To'g'ri ovqatlanish,
yetarli miqdorda suv
ichish**

**Shaxsiy gigiyena
qoidalariga rioya
qilish**

**Faol turmush
tarzini tanlash
va harakatchan
bo'lish**

BILIMLARINGIZNI TEKSHIRIB KO'RING

Bularning qaysi biri foydali?

Sho'rva

Mineral suv

Shirinliklar

Fastfud

Nima uchun sport bolalarga foydali?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Akmal bilan Madina yozgi oromgohga boradigan bo'lishdi. Ular shaxsiy gigiyena vositalarini ham olib ketishlari kerak. Akmal sovun, taroq va kitoblarni tanlabdi. Madina esa taroq, tish cho'tkasi va arg'amchini tanlabdi.
Nima deb o'ylaysiz, kim bu narsalarni to'g'ri tanlagan?

Telefon va planshetlardan foydalanayotganda qanday qoidalarni yodda tutish kerak?

.....

.....

.....

.....

.....

Kitobni asrang!

Kitob – insonning eng yaqin yordamchisi. Kompyuter va gadjetlar ishdan chiqishi mumkin, ammo kitob doim biz bilan birga bo'ladi. Kitob bizning do'stimiz va ustozimiz hisoblanadi. Kitoblarni yaratish uchun ko'plab insonlar mehnat qiladilar. Biz ajdodlarimizning dono o'gitlarini kitoblar orqali o'rganamiz. Ular hayotda to'g'ri yo'lni tanlashimizda bizga yordam beradi. Agar kitobni asrab-avaylasak, u ko'plab insonlarga uzoq yillar xizmat qiladi.

Kitob bizni bilim va quvonchlar bilan limmo-lim o'zga bir tasavvurlar olamiga yetaklaydi. Vaqti kelganda u bizni Yer yuzidagi kichik hujayralardan tortib, okean hamda koinotda kechadigan turli voqea-hodisalar va ularning sirlaridan voqif qiladi.

Kitob bizni o'ylashga, fikr yuritishga va to'g'ri xulosa chiqarishga o'rgatadi.

MUNDARIJA

15-mavzu.	Qog'oz qanday tayyorlanadi?	4
16-mavzu.	Qanday idishlar bo'ladi?	7
17-mavzu.	Non dasturxonimizga qanday qilib keladi?.....	10
18-mavzu.	Uyda nimalar bor?	13
19-mavzu.	Qanday transport turlari bor?	16
20-mavzu.	Mening xavfsiz uyim	19
21-mavzu.	Ko'chada xavfsizlik	22
22-mavzu.	Transportda xavfsizlik	25
23-mavzu.	Telefon qanday ishlaydi?	30
24-mavzu.	Gigiyena nima?	33
25-mavzu.	Qaysi taomlar foydali?	36
26-mavzu.	Uyqu nima uchun kerak?	39
27-mavzu.	Insonga sport nima uchun kerak?.....	42
28-mavzu.	Sog'liqni saqlash	45

Нyxамaг3aуp

Malikova Yuliya Vladimirovna

Tabiiy fanlar

1-sinf

II qism

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

"Novda Edutainment"

Toshkent – 2023

Muharrirlar:
Badiiy muharrir
Musahhih
Rassomlar:
Kompyuterda sahifalovchi

*M. Nishonboyeva, Sh. Muslimova
A. Sobitov
X. Serobov
V. Frolov, R. Ismailova, T. Daminov
D. Konoplich*

Nashriyot litsenzyasi AI №158. 03.08.2023-yilda original-maketdan bosishga ruxsat etildi. Bichimi 70×100/16. Kegli 14 n/shponli.
"Arial" garniturası. Ofset bosma usulida bosildi.
Mashinada yengil bo'rlangan (Machine Finished Coated) 80 g/m² qog'oz.
Shartli b.t. 5,5. Hisob-nashriyot t. 0,8.
Adadi 626 981 nusxa. Buyurtma raqami 23-560.
"O'zbekiston" NMIUda chop etildi.

@ELEKTRON_DARSLIKBOT dan yuklab olindi.

